

András Ferenc

habilitált egyetemi docens

Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományi Intézet

andras.ferenc@mftk.uni-pannon.hu

Digitális jelentés, személyes megértés¹

Absztrakt

A „jelentés” és a „megértés” fogalmak viszonya, sorrendisége központi kérdésnek tekinthető bármely kommunikációelméleti vizsgálódásban. Első lépésben fogalmazhatunk úgy, hogy akkor értünk egy kifejezést, ha ismerjük a benne szereplő fogalmak jelentését. Vajon hogyan kezeljük ekkor a „megértés”, a „megismerés”, a „jelentés” szavakat? És mennyiben változtat a szerepük tisztázása során a „digitális” jelző használata? Azaz a digitális kor eszközei miként módosítják a kommunikáció üzeneteinek minőségét és mibenlétét? Egy tradicionális kommunikációelmélet mentén amellet fogok érvelni, hogy a közhiedelemmel ellentétben nem történik alapvető változás. *Kulcsszavak:* igazság, jelentés, kommunikáció, referencia, megértés, értelmezés

Abstract

The relationship and order of the concepts of "meaning" and "understanding" can be considered a central issue in any communication theory investigation. In the first step, we can say that we understand an expression if we know the meaning of the concepts in it. How do we then treat the words "understanding", "knowledge", "meaning"? And to what extent does the use of the "digital" adjective make a difference when clarifying their role? That is, how do the tools of the digital age modify the quality and content of communication messages? Along the lines of a traditional communication theory, I will argue that, contrary to popular belief, there is no fundamental change.

Key words: truth, meaning, communication, reference, understanding, interpretation

A digitális kor egyik legerjedtebb felfogása szerint a modern eszközök alapvetően alakítják át az üzenetek megértésének fogalmát. E felfogás direkt vagy indirekt módon azt sugallja, hogy a virtuális tér robbanásszerű kitágulásával maga a kommunikációs tér alakult át robbanásszerűen és mélyrehatóan. A méretbeni változás valamiféle minőségi változásba csapott át, aminek következtében már nem vagyunk jogosultak a „megértés” fogalmának ugyanolyan használatára, mint a digitális platformok megjelenése előtt. Mást jelent megérteni egy embert, egy közösséget a hagyományos természeti mivoltában és környezetében, és más megérteni a globális kommunikáció virtuális terében felbukkanó szereplőket. A virtuális tér egyszerűen nem azonos a természeti térrel, itt már nem alkalmazhatóak az evolúció évezredei alatt csiszolódott megfigyelési, igazolási, a tárgyakat, a személyeket azonosító eljárások. Ellehetetlenülésének közvetlen következménye, hogy szükségképpen elveszítjük mindazt, amit nyújtott. Búcsút mondhatunk a megértés fogalmának, mert a digitális kor virtuális terében az értelmezéshez szükséges régi módszerek szavatossága lejárt, újak pedig nincsenek.

Írásomban egy tradicionális kommunikációelmélet mentén mindezzel szemben fogok érvelni. Tézisem szerint:

1. a digitális környezet hozta változások nem érintik az alapokat, vagyis az új környezetben zajló megértési folyamatokat ugyanazok a feltételek működtetik, mint bármely más helyen és korban, és
2. ezek a feltételek változatlanul adóttak, így az egymás megértésének esélyei nem változtak.

¹ Az ebben a cikkben bemutatott kutatás az Európai Unió és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, a Nemzeti Laboratórium program keretén belül az „Éghajlatváltozás Multidiszciplináris Nemzeti Laboratórium” elnevezésű, RRF-2.3.1-21-2022-00014 azonosítószámú projekt keretében valósult meg

Nincsen tehát szó sem a megértés ellehetetlenüléséről, sem a megértés új alapjairól. Minimalista módon sorra veszem azokat a kritériumokat, amelyek a digitális kor kommunikációs terei számára pontosan olyan szükségesek, mint a korábbiakban. Következésképp arra jutok, hogy a megértés feltételeiként bemutatott állandók a környezet változásától független állandók.

Logikai grammatika

A „jelentés” és a „megértés” fogalmak viszonya, sorrendisége központi kérdésnek tekinthető bármely kommunikációelméleti vizsgálódásban. Első lépésben fogalmazhatunk úgy, hogy akkor értünk egy megnyilvánulást, ha ismerjük a benne szereplő kifejezések jelentését. Vajon hogyan kezeljük ekkor a „megértés”, az „ismeret”, a „jelentés” szavakat? És mennyiben változtat a szerepük tisztázása során az eléjük helyezett „digitális” jelző használata?

A megértés-megértetés folyamatát számtalan tényező befolyásolhatja, ám a logikai grammatika elvárásait mindegyiknek teljesítenie kell. Nincsen üzenet megnyilatkozás nélkül, nincsen megnyilatkozás megnevezés, a megnevezettre vonatkozó elköteleződés, továbbá a megnyilatkozásban résztvevő szereplők nélkül. Az üzenetek adásának-vételének alapvető kritériumai tankönyvszerűen egyszerűek, ezért bemutatásukat tankönyvi idézet köré építem. Tekintsük kiindulópontként a következő kivonatot:

Egy predikátum név(ek)ből mondatot képez, a nevek jelöletei individuumok, a mondatok jelöletei igazságértékek, ezért a predikátum jelölete egy olyan függvény, amely individuumokhoz igazságértéket rendel.²

Mindez táblázatos formában³:

Kategória	Jelölet/referencia
Név	Individuum
Fogalom	Függvény
Állítás	Igazságérték

Mivel a megnyilatkozások kommunikációs szituációba ágyazottak, ezért a logikai grammatika elemeit a szituáció keretei között szükséges értelmezni. A szituációs keret a logikai grammatikához képest bővítést jelent, ugyanis a szituációban kalkulálni kell az összes kommunikációs szereplővel. Az egyikőjünkkel már a logikai grammatika is számol, nevezetesen a jelöllettel,

² Pólos László, Ruzsa Imre (1992): *Bevezetés a logikába*, Tankönyvkiadó, Budapest. Vö: 2-3. A logika nyelvtana, Szemantikai értékek. 20-45.

³ Uo. 43.o.

az adott kategória referenciájával. Egy kommunikációs szituáció mindazonáltal nem nélkülözhet további két szereplőt: a megnyilatkozó illetve az értelmező felet. E három szereplő – megnyilatkozó, értelmező, a megnyilatkozás/értelmezés tárgya – együttesével jön létre a kommunikációs tér, amelyben a jelentések felbukkanhatnak.

Mint azt jeleztem, egy tradicionális kommunikációelmélet mentén fogok érvelni, melyet Donald Davidson és Paul Grice neve fémjeléz. Az iménti minimális – azaz tovább már nem csökkenthető –, három szereplős kommunikációs tér alapvető szerkezetét a modern filozófiában Donald Davidson rajzolta meg.⁴ Elméletével egy olyan struktúrát vázolt, amelynek keretei közt a megértés létrejöhet és működhet. Az elmélet mindenekelőtt a megértés közösségi mivoltát hangsúlyozza, amit a kommunikáció szükségszerű feltételének tekint. Szigorúbb értelemben fogalmazhatunk úgy, hogy Davidson szerint a megértésről kizárólag e tovább már nem egyszerűsíthető, legalább három szereplős kommunikációs tér keretei között beszélhetünk, és ugyanez fordítva: nem lehetséges megértés e kommunikációs téren kívül.⁵

A kommunikációs szituációban a logikai grammatika nyújtotta referencián túl tehát további két szereplőt szükséges beemelni: a megnyilatkozó és az értelmező ágenst. Mivel az ágensek tételezésével személyeket tételezünk, ezért előtérbe kerül a személyes mibenlét alapvető karakterjegye, az intenció. Az intenció kommunikációs szerepe már Paul Grice gondolkodásában döntő jelentőségű, Davidson ezt az irányvonalat erősíti.⁶ Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy nézete sarkalatos pontokon különbözik Grice-étől. Felfogásuk annyiban közös, hogy a jelentés mindkettőjük szerint az intenciótól függ, azaz csakis ott beszélhetünk jelentésről, ahol a megértés intencióval párosul. Csakhogy amíg Grice szerint nem minden intenció foglal magában jelentést, addig Davidson jelentés felfogása a megértés fogalmán nyugszik. Vagyis Davidson nem foglalkozik azokkal az intenciókkal, amelyek nem hozhatók összefüggésbe a megértéssel. Mivel jelenleg a megértés folyamatának kritériumait kutatjuk, ezért a kommunikációs szituáció kereteinek rögzítésekor kiindulópontként Davidson szűkebb felfogását követjük.

A fenti táblázatban foglaltakat mindezek fényében egy sorral bővíthetjük, egy ponton pedig módosítjuk:

Kategória	Jelölet/referencia
Név	Individuum
Fogalom	Függvény
Üzenet	Tényállás
Kommunikációs aktus	Intenció

⁴ Davidson elméletével önálló kötetben foglalkozom: András Ferenc (2010): *A kommunikációs tér filozófiája*, Budapest, Gondolat.

⁵ Davidson, D. „Rational Animals” [1982], *Subjective, Intersubjective, Objective*, Oxford, Clarendon Press, 2001. 105.

⁶ Vö.: Grice, Paul, „Jelentés”, *Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés*, Pléh Csaba, Siklaki István, Terestyéni Tamás (szerk.), Budapest, Osiris Kiadó, 1997. 188-197. Grice vonatkozó megállapításait Davidson a következő helyen tárgyalja: Davidson, Donald, „A Nice Derangement of Epitaphs”, *Truth, Language, and History*, Oxford, Clarendon Press, 2005. 93-96.

A megértési folyamat sikere a referencia azonosításán (individualizálás), valamint a kommunikáló ágensek előtti azonosságán áll vagy bukik. A táblázat kategóriái szerint: i. a nevek vonatkozásában az értelmező akkor érti helyesen a megnyilatkozót, ha mindketten ugyanazon individuumra referálnak. ii. A fogalom esetében akkor, ha a kommunikáló felek azonos hozzárendelési szabályt használnak. iii. Az üzenet akkor lesz érthető, ha a felek egyazon tényállást rögzítenek. Továbbá iv. szükséges az a képesség, hogy az értelmező fél azonosítani tudja, hogy a megnyilatkozó fél milyen indokból mondja épp azt, amit mond. Ebből szorosan következik az, hogy a megértésre vonatkozó elmélet elválaszthatatlan lesz az intencióra vonatkozótól, a kettő kölcsönösen függ egymástól (*interdependent*).⁷ Fontos megjegyezni azt is, hogy az egyes kategóriák referenciáinak azonosítása és azonossága nem elkülönülten jelennek meg, hanem együttesen, azaz a rendszer holisztikus.

A táblázatot nemcsak kiegészítettük, hanem a harmadik sorban módosítottuk, az állítás fogalmát üzenetre, az igazságértéket tényállásra cseréltük. Erre több szempontból is szükség volt. Először is a megértés fogalma nem korlátozható az állításokra, hanem érvényesnek kell lennie minden megnyilvánulásra, ami üzenetet hordoz. Igazságértéket nem tulajdoníthatunk minden üzenetnek, tényállás rögzítése viszont akkor is szükséges, amikor nem keresünk igazságértéket, pl. kérdések, felszólítások eseteiben. A dolgok meghatározott fennállásának elfogadása az egyetértés és az egyet nem értés közös előfeltétele. Állítani, tagadni, kérdezni, utasítani azt és arra lehet, amiről a felek azonosan gondolkodnak – különben félreértésről beszélünk.

A tényállás egyértelmű rögzítése az ellentmondás-mentesség záloga. Arról a viszonyról szól, ami a kommunikáló feleket a megnyilvánulás tárgyához fűzi. Arisztotelész ezt minden szabály közt az elsőnek tartja, még hozzá nem szűkebb logikai, hanem a lehető legtágabb értelemben:

„...nyilvánvaló, hogy ugyanaz a személy ugyanabban az időben ugyanarról a tárgyról nem is hiheti, hogy van is, meg nincs is. Mert aki ebben tévedne, az egy időben ugyanegy tárgyról két ellentétes nézetet vallana. Ezért mindazok, akik valamit bizonyítanak, tételüket erre a tételre, mint legvégsőre vezetik vissza. Mert a dolog természeténél fogva ez az elv az összes többi axiómáknak is alapelve.”⁸

Ezek az elköteleződések elválaszthatatlanok az igazság fogalmától:

„Téves, ha a létezőről azt mondjuk, hogy nem létezik és a nemlétezőről, hogy létezik. Igaz viszont, ha a létezőt létezőnek és a nemlétezőt nemlétezőnek mondjuk. Ennél fogva, aki valamiről azt mondja, hogy „létezik” vagy „nem létezik”, az vagy igazat mond vagy téved. De sem arról, ami létezik, sem arról, ami nem létezik, nem lehet azt állítani, hogy „létezik vagy nem létezik”.⁹

⁷ A hit és a jelentés kölcsönös összefüggéseit Davidson részletesebben tárgyalja a következő tanulmányaiban: Davidson, D., “Belief and the Basis of Meaning”, [1974], “Thought and Talk”, [1975], *Inquiries into Truth and Interpretation*, Oxford, Clarendon Press, 1984. 141-170.

⁸ Arisztotelész, *Metafizika*, 1005b

⁹ Arisztotelész, *Metafizika*, 1011b

Az ellentmondás és a kizárt harmadik törvénye az ágens tárgyhoz való viszonyának kritériuma. Az elköteleződések alapszabálya, hiszen a „nem lehet azt állítani” tiltás az elköteleződésre vonatkozik. Feltételt szab, hogy az ágens foglaljon állást a vonatkozó dolog létét illetően. Nem ontológiai vagy szubsztantív értelemben, hiszen az elköteleződés szempontjából irreleváns, hogy fizikai, virtuális netán képzelet szülte dolgokról van-e szó. Érvényes lesz a klasszikus filozófiatörténeti tézis: „...létezését tulajdonítunk mindannak, amiről kijelentés tehető, legyen az akár létező, akár egy létező hiánya: azt mondjuk ugyanis, hogy a vakság létezik”¹⁰

Az elköteleződések elválaszthatatlansága az igazság fogalmától Davidsonnál is kritérium. Mint kifejti, az interpretáció elengedhetetlen feltétele, hogy valamennyi interpretálandó üzenetet összefüggésbe hozhassunk az igaz fogalmával, azaz valamennyi üzenet visszavezethető legyen egy olyan mondatra, mely eldönthető módon igaz vagy hamis. Az igazság fogalma Davidson számára primitívum, egy nem bizonyított előfeltétel, a rajta való osztozás révén lesznek képesek a kommunikáló felek kijelölni a tárgy helyét a nyilvános világban.¹¹

Az elköteleződés a kommunikációs tér megnyitásának mozzanata, ezen keresztül lesznek nyomon követhetőek a kommunikáló felek. Egy olyan ágens, aki amellet köteleződik el, hogy az adott dolog „létezik is és nem is”, vagy „sem nem létezik, sem nem nemlétezik”, valójában nem köteleződik el, ezért a kommunikációs térben láthatóvá sem válik. Nem hamisat mond, nem téved, hanem vakfolt marad a megértés folyamatában.

A referencia azonosítása és azonossága

Reményeim szerint jól látható, hogy akár digitális, akár valóságos térben zajló kommunikációról van szó, egymás megértésének minimális feltétele az adott kategóriához tartozó referencia azonosítása. Minden üzenet esetében tudnunk kell, a nevek mögött mire, mire gondoljunk, és tudnunk kell, a róluk szóló állítások fogalmait miként használja a megnyilatkozó. A kirajzoló helyzetről pedig ezt követően el kell tudnunk dönteni, hogy az üzenet által feltáruló tényállás tartható vagy tarthatatlan.

A megnyilatkozás megértésének a feltétele nem pusztán a különféle referenciák azonosítása, hanem az is, hogy referencia-azonosságról beszélhessünk a kommunikáló felek vonatkozásában. Nincs megértés akkor, ha a megnyilatkozó a nevekhez más jelöletet rendel, fogalmait másképp használja, mint az értelmező, ha a felek előtt egészen eltérő tényállás bontakozik ki. Teljesen egybevágó képpel természetesen az ágensek nem rendelkezhetnek, de a táblázatunk elemei pontosan azokat a szempontokat hangsúlyozzák, ahol nem tehető engedmény. Az individuumokra egyértelműen kell tudnunk utalni, a fogalmak használatakor a kommunikálóknak azonos módon rögzített szabályt kell alkalmazni, a tényállás megítélésekor azonos belátásokra épülő igazságfeltételeket szükséges elfogadnunk.

¹⁰ Questiones Quodlibetales, 9.2.2., Ford.: Klima Gyula, „Szent Tamás metafizikája és az analitikus filozófia, avagy lehetséges-e analitikus metafizika?”, Aquinói Szent Tamás, *A létezőről és a lényegről*, Budapest, Helikon Kiadó, 1990. 16.

¹¹ “The fact that share a concept of truth alone makes sense of the claim that they have beliefs, that they are able to assign object a place in the public world.” Davidson, D. „Rational Animals” [1982], *Subjective, Intersubjective, Objective*, Oxford, Clarendon Press, 2001. 105.

Úgy tűnik, mindez mégsem elegendő ahhoz, hogy a kommunikáló felek megértsék egymást. A digitális kor nemhogy eltörölte a negyedik kritérium igényét, épp ellenkezőleg, a figyelmet hatványozott erővel irányította rá. Az információdömping, amely elárasztja a globálissá nőtt kommunikációs térbe lépő egyént, azt az érzést kelti, hogy értelmezhetetlen masszává állnak össze nevek, fogalmak, mondatok, még akkor is, ha pontosan tudjuk, kikre vonatkoznak, hogyan használják a szavakat, képeket, utalásokat. A diagnózis valójában roppant egyszerű: végtelenül sok lehetséges, jólformált (értelmezhető) üzenet áll az egyik oldalon, az ágens véges, határozott, szintén jólformált (értelmezhető) igénye a másikon. Hirtelen megtörve a csendet közölheti velem valaki a Plútó bolygó pillanatnyi átlaghőmérsékletét, s én annak ellenére értetlenül állok vele szemben, hogy mindketten azonos égitestre, tényállásra referálunk, azonos módon definiáljuk, használjuk a bolygó illetve az átlaghőmérséklet fogalmakat. Értem, amit mond, de nem értem, miért mondja. Amíg nem tudják az egyes szereplők, mit miért mond a másik fél, amíg nem ismerik a megnyilvánulások indokát, addig nem beszélhetünk megértésről. A táblázat kiegészítésére pont ezért volt szükség: a helyes értés érdekében világossá kell tenni az aktusok mögött álló intenciót.

Davidson számára az intenció a kommunikáció sarkpontja. Ez biztosítja azt a célt, amellyel minden megnyilatkozásonak rendelkeznie kell, ennek mentén jön létre a norma, amellyel a kommunikáció szereplői számára mérhetővé, értékelhetővé válik a kommunikáció sikere. A jelentés azokban a szituációkban bukkan fel, amelyben valaki szándékozza, elvárja, hogy szavai egy bizonyos módon legyenek értve – kizárólag ilyen esetekben nyilatkozunk meg.

Davidson roppant komoly szerepet tulajdonít a szándéknak. Ebben látja a megoldását annak az eredendő paradoxonnak, ami kommunikációs szereplők individualitása és a megértés társas mivolta közt feszül. Egyrészt nem lehet lemondani a szereplők szükségszerű elkülönítéséről, egymásra redukálhatatlanságáról, ugyanakkor az azonosan értés kritériuma azonosságot, nem pedig különbséget követel. A kommunikációs tér végül is nem más, mint szándékok hálózata. A hálózatnak csomópontjai és összekötő szálai vannak, kölcsönösen feltételezve egymást. Vajon a referencia rögzítésekor mi áll a rendelkezésünkre egy ilyen hálózatos szituációban? Kizárólag olyan tényezők, amelyek a kommunikációs szituáció résztvevőinek szűrőin keresztül jelennek meg. A konvenciók, a korábbi eljárások, bevett jelentések nem önálló létezők, hanem az aktuális szereplők függvényei. Az előzményeket, szokásokat, tradíciókat, rögzített szabályokat, amennyiben változatlanul maradnak, a partikuláris alkalmak szereplőinek jóvá kell hagyniuk, amennyiben megváltoznak, akkor a változás alapjaként – a változás, az új értelmezés megértésének érdekében – nem a korábbi jelentésekre, hanem a szereplők aktuális intencióira kell összpontosítani.

Az intenció az elfogadás, a jóváhagyás aktusán, valamint a célra irányultságon keresztül tartalmazza mind a korábbi, mind az új használatok megértésének feltételét, és csak ez tartalmazza. Biztosítja a nyelvhasználati szokások, hagyományos kommunikációs formák időbeni folytonosságát, ugyanakkor magyarázatot nyújt a változás, az új használatok megjelenésére. Egy absztrakt, a szereplőktől független konvencionális struktúra nem tud számot adni a megújulásról, az egymástól teljesen elválasztott privát szereplők viszont nem biztosíthatják az azonosan értés kritériumát. A megérteni-megértetni kívánó szándék ezt a kettőt ötvözi. Egyszerre tételezi 1. a független szereplőket és 2. a kommunikációs aktusok összhangját, amelynek ő maga a forrása.

Ismételjük meg némileg átfogalmazva korábbi kérdésünket: vajon mi áll rendelkezésünkre a referencia azonosításához és az ágensek előtti azonosságának biztosításához? A megfigyelés jó jelöltnek tűnik a feladatra: a viselkedésben, a szokásokban, az ismétlődésekben megfigyel-

hetők azok a hasonlóságok, amelyek közös mintázatot rajzolnak a résztvevők előtt az individuumokról, nyelvhasználati szabályokról, tényállásról. De mi a helyzet az intencióval? Nem tudjuk közvetlenül megfigyelni a másik személy propozicionális attitűdjeit: hiteit, vágyait, szándékait, köztük azt a szándékot, amely az adott megnyilatkozást kiváltja. Csakis külső megnyilvánulásával szembesülhetünk, azaz magával az aktussal, s nem a szándékkal. A kihívás jóval mélyebb gyökerű, mint első pillantásra gondolnánk. Nem egy rejtőzködő tényezőről van szó, hanem egy kiküszöbölhetetlen anomália jelenlétéről.¹²

Azzal, hogy a megértést elválaszthatatlanul a kommunikációs szituációhoz kötjük, partikuláris alkalmak időben egymást követő sorozatát tételezzük. Az újabb és újabb szituációk, ahogyan azt fentebb jellemeztük, egyszerre jelenítik meg a folyamatosságot és a változást. Minden megnyilatkozás forrása a szándék, ami arra irányul, hogy kifejezzen valami olyant, amit a megelőző szituáció nem tartalmaz.¹³ A szándék célja a változtatás, a hozzájárulás, ennél fogva nem vezethető le a korábbi helyzet valamely létező eleméből. Azt szolgálja, hogy az ágens valóságossá tegye azt, ami a lehetséges, a lehetségesek közül kiválassza az odaillőt. Az ágens szándéka alkotó, teremtő erőként a külső események oksági láncát cselekvési folyamattá alakítja. A kommunikációt indokokkal egészíti ki, melynek változásai ezek révén lesznek magyarázhatóvá.

A kérdés mindazonáltal még mindig itt lebeg a szemünk előtt: hogyan azonosítjuk, hogyan válik azonossá, közössé az ágensek számára a megértő-megértető szándék? Davidson ezen a ponton tarthatatlannak ítélt bármiféle behaviorista magyarázatot.¹⁴ Nem a szándékok és az indokok külső megfigyelése történik, hanem kivetítés, szándéktulajdonítás – közös, racionális standard alapján. Az indokot, mely szerint az illető miért mondja épp azt, amit mond, nem megfigyelés alapján detektáljuk, hanem racionális standardunk kivetítésével. Mivel nem látunk a másik fejébe, ezért kizárólag saját racionalitás standardunkra támaszkodhatunk. Akkor mondhatjuk, hogy értjük a másikat, ha mi az ő helyében ésszerű módon azt tennénk, amit ő tesz. Ha nem ezt tapasztaljuk, akkor értetlenül állunk a megnyilatkozás előtt. A szándék azonosítását és ezen keresztül a másik szándékán való osztozást a racionalitás társas karakterjegye biztosítja.

Bevezetőmben azt a célt tűztem ki, hogy megmutassam, a megértés feltételeit nyújtó állandók a környezet változásától független állandók. Ha tudjuk azonosítani mindazt, amiről szó van, ha közös szabályok mentén használjuk a fogalmakat, ha a szereplők számára egyazon világ tárul fel, és ráadásul értjük azt, hogy az összes kapcsolódó megnyilvánulás mivégre született, akkor beszélhetünk megértésről. Bármelyik rész hiányzik, zavar és homály támad.

Meggyőződésem szerint a digitális kor információdömpingjében ugyanúgy biztosítottak a megértésnek fentebb sorra vett, minimális feltételei. Más úton-módon, de ugyanazt kell elérni, amikor egy természetes személy szemébe, vagy egy digitális portál üzenetébe pillantunk: felismerni, mit akar valójában közölni. E kihívásban a szándék felismerésének kitüntetett szerepe, s talán azért érezzük a mai embert elveszettebbnek a régi korokhoz képest, mert globális időket

¹² Vö: Davidson, Donald, „Mental Events”, *Essays on actions and events*, Oxford, Oxford University Press, 1986. 207-227., Davidson, Donald (1993) „Thinking Causes”, John Heil and Alfred Mele (eds.), *Mental Causation*, Oxford: Clarendon Press 1993.

¹³ Ezt jelenti a „mondanivaló”.

¹⁴ Vö. Quine, W. V. O. (1960), *Word and Object*, MA: MIT Press.

élünk, többen férnek hozzá kommunikációs terünkhöz, nagyobb lett az információs zaj. Meggyőződésem szerint azonban ez pusztán mennyiségi kérdés, a struktúra antropológiai állandója változatlan. Reználnak tűnő, de részemről száraz diagnózisnak szánt megjegyzéssel zárom dolgozatomat: sosem volt és sosem lesz könnyű helyzetben a megértésre vágó ember.

Irodalom

- András Ferenc (2010): *A kommunikációs tér filozófiája*, Budapest, Gondolat.
- András Ferenc (2020), „Test, lélek és bizonyos anomáliák”, in: András Ferenc, *A megértés ösvényei*, Budapest, Áron Kiadó, 2020. 121-133.
- Aquinói Szent Tamás (1990) *A létezőről és a lényegről*, Budapest, Helikon Kiadó, 16.
- Arisztotelész (1992), *Metafizika*, Budapest, Hatágú Síp Alapítvány.
- Davidson, D. „Rational Animals” [1982], *Subjective, Intersubjective, Objective*, Oxford, Clarendon Press, 2001.
- Davidson, D., “Belief and the Basis of Meaning”, [1974], “Thought and Talk”, [1975], *Inquiries into Truth and Interpretation*, Oxford, Clarendon Press, 1984.
- Davidson, Donald (1993) “Thinking Causes”, John Heil and Alfred Mele (eds.), *Mental Causation*, Oxford: Clarendon Press 1993.
- Davidson, Donald (2005): “A Nice Derangement of Epitaphs”, *Truth, Language, and History*, Oxford, Clarendon Press.
- Davidson, Donald (1986): „Mental Events”, *Essays on actions and events*, Oxford, Oxford University Press., 207-227.,
- Grice, Paul (1997): „Jelentés”, *Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés*, Pléh Csaba, Síklaki István, Terestyéni Tamás (szerk.), Budapest, Osiris Kiadó.,
- Pólos László, Ruzsa Imre (1992): *Bevezetés a logikába*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- Quine, W. V. O. (1960), *Word and Object*, MA: MIT Press.